

AMI KORSZERŰ ÉS AMI ÖRÖK

A Pécsi Nemzeti Színház 2018/19-es évadáról

Október közepén a Pécsi Nemzeti Színház érdekes kísérletnek adott teret a kamaraszínpadán. A *Mecseki tigris, vagy amit akartok* című darabot, amely műfaji megjelölése szerint „megíratlan dráma két részben”, a k2 színház alkotói vitték színre. A megíratlan drámát, ami inkább komédia, mégpedig arisztophaneszi ihletésű, Fábíán Péter írta, Benkó Bence rendezte. A „kákettős” alkotópáros néhány éve Pécssett már izgalmas és bátran társadalomkritikus előadást hozott létre a Janus Egyetemi Színház társulatával, ami a *Mozgó Világ* folyóirat 1983-as szétverése apropóján a cenzúra problémáját emelte témájává.

A címadás ezúttal egy városi legendára megy vissza, ami szerint egyszer valaki tigrist látott volna a Mecsekben, ami nagy közönség- és médiaérdeklődést váltott ki, ám a kutatás végül eredménytelenül zárult. (Legenda ide vagy oda, e sorok írója megjegyzi: ő is látott egykor tigrist a Mecsekben, még hozzá nemcsak a pécsi állatkert kerítésén belül, hanem épp egy annak közelében álló villa udvarán egy ketrecben. Mecseki tigrisek tehát voltak, lehetségesek. A szerencse fiai néha látják is őket. Nb. Lázár Ervin „fehér tigrise” sem volt épp hétköznapi darab.) Ez a színpadi tigris nem üvölt ránk, mint a Metro-Goldwyn-Mayer oroszánja, végig láthatatlan, azaz megíratlan marad, hiszen ez lenne a darabbeli megíratlan mű címe.

Az alapötletet a színház honlapján olvasható játékos irodalmi misztifikáció vázolja fel: „Gefin Géza a kortárs magyar drámairodalom meghatározó alakja lehetett volna, ha nem azokat a drámákat írja meg rövid élete során, amelyeket megírt. (...) Mintha nem azt írta volna le, amire valójában gondolt, hanem amiről azt hitte, hogy gondolnia kell. Minden bizonnyal Gefin Géza remekművei a megíratlan drámái. (...) Ó, bárcsak létezne olyan eljárás, melynek segítségével felboncolhatnánk egy drámaíró agyát!” – írja „Kontrássy Kiss Kálmán” *Feledésre ítélt drámaírók a XXI. századi magyar irodalomban* című képzeletbeli opusában. Fábíán Péter szövege épp a drámaíró agyában zajló folyamatokba enged betekintést, aki végre jól fizető megbízást kap, és teljesíteni akarja a megbízó elvárásait. Ezt a vergődést, azaz végső soron az öncenzúra problémáját mutatja be ironikus stilizáltságban a jambikus szöveg néha bravúros, ám olykor túlírt passzusokkal.

A színészek a hagyományos karakterformálás helyett sokkal inkább dramaturgiai funkciókat visznek színre ironikus módon. Ez a színpadi kliséket kiforgató játék felszabadítóan hat az előadókra, a pécsi színészek közül a Schwartz nevű alakot játszó Urbán Tibor, a két műzsát alakító Herczeg Adrienn és Vlasits Barbara, továbbá a több szerepben fellépő Götz Attila is elemében van, ahogy a vendégek közül a narrátor Formán Bálintot és mindenekelőtt a miniszterelnök szerepében Horváth Szabolcs sziporkázó játékát kell kiemelni.

A jól fizető mű nem tud megszületni, mert az agyunkban ülő „kopasz cenzor” tevékenysége, aki ezúttal londinerfiúnak öltöztetett „Biztos Úr”-ként (Piti Emőke) jelenik meg, az egyik műzsa (Vlasits Barbara) halálához vezet. Ám váratlan fordulattal feltámad, „Nein”-t mond az egésze, s ettől a nemet mondástól kezdve a többiek is halandzsa németül beszélnek. Kiderül, hogy szerzőnket németországi munka várja, a meg nem írt mű ál-

tal színre vitt drámai konfliktus feloldása, a „happy end” tehát, ironikus módon, az ország elhagyásával jön el. A gogoli figyelmeztetés ismét érvényes, a „magatokon röhögtek” helyzete ez. A kiváló ötletből eredeti, ám nem hibátlan előadás kerekedett, a szövegnek némi húzás javára vált volna, főképp a második felvonásban, a képzeletbeli casting folyamatát lehetett volna kurtítani.

*Mecseki tigris, vagy amit akartok. Írta: Fábián Péter. Rendezte: Benkó Bence. Zene: Horváth Szabolcs. Szereplők: Melpomené, Múzsza: Herczeg Adrienn; Thália, a húga, Múzsza: Vlasits Barbara; Schwartz, halmozott helyzetű csibész: Urbán Tibor; Biztos Úr, eufém helytartó: Piti Emőke; Miniszterelnök Úr, miniszterelnök: Horváth Szabolcs; Parabaszisz, vak látó: Stenczer Béla; Narrátor, karvezető: Formán Bálint; Narrátor kettő / Omlett, lány királyfi / Michael: Götz Attila; Egy néző / Epe pankrátor / Ajtony: Arató Ármín; Kiss Zoltánné: Bach Zsófia; Fatima, az első magyar Fa'afafine: Bera Márk; Epe pankrátor / Agy**sz, allegorikus fickó: Bergendi Barnabás; Muzikális vénák: Baksa Péter, Bánky Géza, Csajághy Szabolcs. Dízlettervező: Szakács Ferenc, Jelmeztervező: Horváth Jenny, Súgó: Kirsch Veronika, Ügyelő: Krajcsovics Csaba, Rendezőasszisztens: Frank Fruzsina, Koreográfus: Vass Oszkár. Bemutató előadás: 2018. október 13.*

*

„Játék szavak nélkül” Peter Handke *Az óra, amikor semmit nem tudtunk egymásról* című darabja, amelyet a kamaraszínházban láthatott a közönség Czukor Balázs rendezésében. A szünet nélküli, mintegy hetven perces produkció, mely a szerzői intencióval, a „szabad térrel” szemben egy metróaluljáró több mikroteret magába foglaló, de mégiscsak zárt mindennapi világát idézi meg, egy darab ideig jó ritmusban zajlik, ám valahol a kétharmada környékén leül, onnantól fárasztóvá válik. Mi lehet ennek az oka?

Egy interjúból kiderül, hogy Handke a mű megírásához a Trieszt melletti Muggiában, egy kávéház teraszán eltöltött nap megfigyelései alapján jutott el. Jöttek és mentek az emberek, mígnem egy halottaskocsi érkezett, sokan összegyűltek, aztán kihoztak egy koporsót. És egy fontos szerzői megállapítás a mű megértéséhez: minél tovább nézed, annál inkább „hallucinatórikus” a dolog. Talán ez, a hallucinatórikusság nem történik meg a pécsi előadásban, ami a hétköznapiságot megragadja ugyan, de épp annak handkei átfordulását valami másba – a valószerűtlenbe?, a mitológiaiba?, a metafizikusba? – nem éri el.

Az aluljáró terében mindenféle töredékes történeteket láthatunk, magányos emberek, párok és csoportok akcióit vagy éppen semmittevését, amelyek nem rendeződnek hierarchikus viszonyba, mindannyian egyenértékűek. Handkét a nyolcvanas években az ismétlés, ismétlődés, illetve a távollét – jelenlét problémái foglalkoztatták, ezek a kérdések bukkannak fel a kilencvenes évek elején írt darabban. A szerzői kérdés az, hogyan jelennek meg a szemlélőben a mindennapok mitikus képei és a tömegtársadalom, a modern élet új mítoszai. Az előadás nézőjének kérdése pedig az, hogy a mindennapi élet mint színházi performansz elénk állításából létrejönnek-e az ismétlődések, variációk, ellenmozgások révén azok az örök mintázatok, amelyek túlmennek a láthatón, a realisztikus ábrázoláson, és valamiképp a létezésünk alaptörténeteiről, ha tetszik, Handke szavával, „mitológiájáról” beszélnek.

A darabválasztás dicsérendő, különösen annak fényében, hogy – miként azt P. Müller Péter közlése alapján Apró Annamária megírta a Jelenkor Online felületén – Handke darab Pécssett ezelőtt mindössze egyszer, 1986-ban került színpadra. Bizonyára érdemes lenne próbálkozni a *Közönséggyalázás* szerzőjének műveivel, melyek sok-sok év óta tágítják már a világ színházszerető közönségének befogadói horizontját.

Mecseki tigris, vagy amit akartok

Mecseki tigris, vagy amit akartok

Az óra, amikor semmit nem tudtunk egymásról. Írta: Peter Handke. Rendezte: Czukor Balázs. Alkotótárs: Surányi Nóra. Szereplők: Józsa Richárd, Urbán Tibor, Tóth András Ernő, Götz Attila, Takaró Kristóf, Bera Márk, Arató Ármin, Bergendi Balázs, Vlasits Barbara, Bach Zsófia, Illés Alexa, Füsti Molnár Éva, Györfi Anna, Sárközi Edina, Fertály Katalin, Kovács Melinda, Szabó Erika, Bende István, Schum László, Dékány Dominik, Orosz János, Domány Réka, Pinczés Rita, Tandi Zsófia, Tóth Eszter, Búr Ádám, Gulyás Armand Antal, Schrott Dániel, Rovó Fanni, Papp Dominika, Döme Endre, Kovács Kevin Tamás, Harka Máté. Játéktér: Surányi Nóra, Czukor Balázs, Jelmeztervező: Fekete Kata, Ügyelő: Krajcsovics Csaba, Rendezőasszisztens: Ahmann Tímea, Hangszerkesztő: Pethő Zoltán. Bemutató előadás: 2018. december 1.

*

Tamási Áron 1933-ban írt drámája, az *Énekes madár* a nagyszínpadon kapott helyet Funk Iván rendezésében. A szerző műfaji meghatározása szerint a darab „székely népi játék”, a szerzői utasítás pedig úgy szól, hogy „Történet akármelyik székely faluban, akármikor”, s ezzel rögtön elemeli a történeti valóságtól. De Tamási nemcsak a történeti valóságtól, hanem a mű keletkezési idejének jellemző színpadi valóságától, a népszínműtől is el akarja távolítani művét.

A darab alapszituációjának egyik része komikus jellegű: két vénleány, az idősebb Eszter (Stubendek Katalin) és húga, Regina (Darabont Mikold) vár vőlegényére, Lukácsra (Köles Ferenc), illetve Mátéra (Széll Horváth Lajos), akik azonban hosszú évek óta halasztják a kínos, a szabadság feladásával fenyegető házasságot – ennek humorát számos szituáció kiaknázza. A viszonyok megkettőzéséből, mint oly sokszor az irodalomban, groteszk szimmetria keletkezik. Húguk, a tizenhat éves Magdó azonban már a Grimm-testvérektől ismert, kicsit sem humoros Hamupipőke-szerű alávetett, kihasznált házicseledeként él velük. Így tehát már a drámai alapszituáció keveri a hatáselemeket.

Ez az előadás nem takarékoskodik a viccesen megformált helyzetekkel, különösen Köles Ferenc van elemében, aki intonációjával, tetőtől talpig feketében, szélesebb karimájú fekete kalapban Lukácsot Gábor-cigányként jeleníti meg. (Ez azonban nincs összhangban a karakter emblematikusán székely nevével.) A szereplők különböző dialektusokat beszélnek, leginkább a marosvásárhelyi Darabont Mikold tájszólása tűnik a helyhez illőnek, de általában szinte mindenki a nyelvi karikatúráig viszi el a kiejtését. A két fiatal színész – a Magdót játszó Ladányi Júlia és a Mókát alakító Hajdu Péter, mindketten egyetemi hallgatók – azonban jórészt mellőzik a tájszólást, ők a színpadi karakterükből fakadó ártatlanságot nyelvilag a tiszta egyszerűsége törekedve próbálják megformálni, ami elkülöníti őket a többiektől. Ám sajnos a játékuk még iskolás jegyeket mutat, a naiv karaktereket naiv mesterségbeli megoldásokkal próbálják megjeleníteni.

A díszlet (Cziegler Balázs), arányában leginkább meghatározó része deszkából készült, enteriorként és külső falusi helyszíneként is karakteres, s ötletesen működik, a játszóhelyet magába foglaló zárható-nyitható „dobozként”. A jelmezek (Pilinyi Márta) az erdélyi magyar népviselet készletéből származnak, az élő népzene szép atmoszférát teremt. Talán a démoni színekből lehetett volna több az előadásban, és Tamási írásainak lírai karakterét jobban ki lehetett volna domborítani. Persze, nem könnyű, hiszen megvan a veszélye, hogy szépelgésbe csúszik vagy túl közel kerül a népszínműves interpretációhoz. Legutóbb Funk Iván rendezésében az egyfelvonásos *Tűzoltó* megengedte az erre rájátszó ironikus játékot, hiszen Szép Ernő darabja, talán nem tévedünk nagyot, a korabeli népszínmű paródiáját adja. Ezúttal viszont – bár a fiatal szerelmesek darab végi sorsa valamilyen ellensúlyt képez – a humor kissé túlnyeri magát, s igaz ugyan, hogy a közönség jól szórakozik, Tamási művének misztikuma és a benne rejlő moralitás-dráma jelleg halványabb színeket kap.

Az óra, amikor semmit nem tudtunk egymásról

Az óra, amikor semmit nem tudtunk egymásról

Énekes madár. Írta: Tamási Áron. Rendezte: Funk Iván. Szereplők: Gondos Eszter, vénleány: Stubendek Katalin; Gondos Regina, vénleány: Darabont Mikold; Gondos Magdolna, fiatal leány: Ladányi Júlia; Bakk Lukács, vénlegény, az Eszter vőlegénye: Köles Ferenc; Préda Máté, vénlegény, a Regina vőlegénye: Széll Horváth Lajos; Kömény Móka, fiatal legény: Hajdu Péter; Kömény Ignácné, a Móka anyja: Unger Pálma; Katolikus pap: Németh János; Boszorkány: Rubind Péter; Dobos ember: Kállai Gergely; Vénasszony: Rubind Péter; Vénasszony: Kállai Gergely; Vénasszony: Széll Horváth Lajos. Díszlettervező: Cziegler Balázs; Jelmeztervező: Pilinyi Márta; Rendező-asszisztens: Frank Fruzsina; Ügyelő: Markó Rita; Sűgő: Kodba Dzszenifer. Zenészek: Dömény Anita, Martos G. Csongor, Balogh András, Monori Árpád, Katona Bálint. Bemutató előadás: 2018. december 7.

*

Dürrenmatt – a számos helyen olvasható adattal szemben – 1961-ben írt, és a következő év elején bemutatott, szerzője által komédiának nevezett kétfelvonásos darabját, *A fizikusokat* állította a PNSZ nagyszínpadára Keszég László. A mű több mint fél évszázada keletkezett tehát, abban az évben, amikor a berlini fal – a hidegháború talán legplasztikusabb jelképe – felépült. De hol van már a berlini fal, kérdezhetnénk, és hol van az atomháború fenyegetése, amely a darab létrejöttére kétségtelenül rányomta bélyegét?

Elit elmegyógyintézetben, egyfajta hidegháborús Varázshegyhez méltó, szürke oszlopokkal, hideg fehér bútorokkal és falakkal, hideg zöld fényekkel operáló díszletben (Árvai György munkája) zajlik a cselekmény, a háttérben alpesi táj látszik az üvegen át. Dürrenmattnak a színleírásban olvasható önértelmezési javaslatát, hogy „ellentétben az antik darabokkal, előbb játsszuk a szatírfjátékot és utána a tragédiát”, némiképp fenntartással érdemes kezelni, hiszen a darab nyitójelenete egy gyilkossági helyszínelés. Az már igaz, hogy igen csak szatirikus a társadalomról alkotott kép, amit a svájci szerző megalkot: rövid időn belül a második ápolónőt gyilkolják meg, ám a rendőrfelügyelő (Rázga Miklós) tehetetlen, mert a felső tízezer intézménye állam az államban. A tettesek egykori fizikusok, egyikük Newtonnak (Józsa Richárd), másikuk Einsteinnek (Széll Horváth Lajos) képzeli magát.

Dürrenmatt újabb és újabb csavarokkal operáló dramaturgiája olajozottan halad előre az előadás során. Kiderül, a fizikus ápoltak csak játsszák, hogy bolondok, egyikük gyaníthatóan az amerikai, másikuk a szovjet titkosszolgálat embere, akik a harmadik, valóban zseniális fizikus társuk, Möbius (Köles Ferenc) világrengető felfedezéseinek megszerzése miatt tartózkodnak odabent. Utóbbit a néző valóban a felfedezésének lehetséges következményei, súlya által lelkileg összeroppant embernek látja, különösen a családjától való búcsú jelenetében. Itt a férfi, akinek állítása szerint megjelenik Salamon, a zsoltáros király, tombolva úzi el magát a családját, s állapotát azzal jelzi, hogy az egykori bíborpalástos nagy király „meztelenül, bűzösen” kuporog az ő szobájában. Miután groteszk, mesebeli harmadik ismétlésként ő is megöli ápolónőjét, egy újabb fordulattal világossá válik, hogy tudatosan gyilkolt, a lelepleződéstől tartva, Salamon látogatásait pedig pusztá fedőtörténetként eszelte ki. A zseniális tudós felelőssége ugyanis e világ rendjét ismerve a rejtőzködés, a hallgatás. A darab végére komplett negatív utópia bontakozik ki: az intézmény vezetője (Darabont Mikold) lehallgatta a fizikusokat, megszerezte Möbius titkos feljegyzéseit, és ezzel a világ feletti hatalmat. A doktornő számára Möbius fikciója valósággá válik, Salamon megjelenésére hivatkozva állítja kiválasztottnak magát, a fizikusok az egyre inkább örültnek mutatkozó hatalom eszközeivé válnak.

Keszég nem az ismertebb, az 1965-ös Vígszínház-beli bemutatóval elhíresült, Ungvári Tamás-féle szöveggel dolgozott, hanem a Harmath Artemisz – Térey János páros magyarártásával, amely tíz éve, Horváth Csaba rendezésében debütált, aki a Forte Társulattal vitte színre. Téreyék már nem a hatvanas évek eleji, hanem az életműkiadás számára kissé

Énekes madár

Énekes madár

átdolgozott 1980-as változatot ültették át. Az újabb szövegalternatíva gördülékeny, bár stílusán nem szakít a korábbival, jórészt az eltelt évtizedek köznyelvi változásait érvényesíti anélkül, hogy figyelmen kívül hagyná az elit „szanatórium” társadalmi közegének nyelvi követelményeit. (Amennyire meg tudtam figyelni, nagyjából olyan különbségeket tapasztalhatunk, mint hogy például a Möbius és ápolónője közti dialógusban a férfi korábban azt mondta: „Az a balszerencse ért, hogy Salamon király megjelenik nekem”, most pedig így szól: „Pechem van, hogy megjelenik nekem Salamon király”).)

By the way: igen érdekes a tíz év előtti előadás kritikáinak mögöttes világpolitikai optimizmusa. Mit akart a rendező ezzel az idejétmúlt atomháborús tézisdarabbal? A génvagy a robottechnológia, illetve a nagyhatalmi sakkjátszmák híreinek mai olvasója már talán kevésbé lehet biztos *A fizikusok* inaktualitásában, s ez a nem revelatív, de elgondolkodtató előadás érdeme is.

A fizikusok. Írta: Friedrich Dürrenmatt. Fordította: Harmath Artemisz és Térey János. Rendezte: Keszég László. Zene: Szesztay Dávid. Szereplők: Dr. Mathilde von Zahnd, ideggyógyász: Darabont Mikold; Herbert Georg Beutler, más néven Newton, páciens: Józsa Richárd; Ernst Heinrich Ernesti, más néven Einstein, páciens: Széll Horváth Lajos; Johann-Wilhelm Möbius, páciens: Köles Ferenc; Martha Boll, főnővér: Füstí Molnár Éva; Monika Stettler, ápolónő: Illés Alexa; Oscar Rose, misszionárius: Németh János; Lina Rose, a felesége: Stubendek Katalin; Richard Voss, detektívfelügyelő: Rázga Miklós; Uwe Sievers, főápoló: Götz Attila; Guhl, rendőr: Arató Ármin; Blocher, rendőr: Bergendi Barnabás; Adolf-Friedrich, Lina Rose fia: Papp Előd; Wilfred-Kaspar, Lina Rose fia: Szigeti Bence; Jörg-Lukas, Lina Rose fia: Szijártó Máté; McArthur, ápoló: Gyenei Gusztáv; Murillo, ápoló: Róder Zsolt; Wilfred-Kaspar, Lina Rose fia: Bánki Patrik; Jörg-Lukas, Rose fia: Bótor Kadosa; Dízlettervező: Árvai György; Jelmeztervező: Szűcs Edit; Dramaturg: Ari-Nagy Barbara; Rendezőasszisztens: Ahmann Tímea; Súlygó: Juhász Piroska; Ügyelő: Markó Rita. Bemutató: 2019. február 2.

HIRDETÉS

SZÍNHÁZ

szakmai és olvasmányos

Színház folyóirat. Alapítva 1968-ban.

Megjelenik évente 10 alkalommal.

Online lapunk: www.szinhas.net

Legutóbbi fókusz témák a folyóiratban: szakma és család, mi „radikális” ma?, függőségek és színház, a halál reprezentációi, Liliom, Shakespeare és a rassz kérdései, japán színház, színházi nevelés, táncdramaturgiák.

A fizikusok

A fizikusok